

ПРИКАЗ НАУЧНИХ МОНОГРАФИЈА И ЊИХОВИХ ПРОМОЦИЈА

Небојша Гаћеша*

Министарство одбране Републике Србије
Управа за односе са јавношћу – Медија центар „Одбрана“

Институт за међународну политику и привреду из Београда објавио је научне монографије *Геополитика савремене Украјине*, аутора др Драгана Петровића и др Горана Николића, и *Геополитика Закавказја*, аутора др Драгана Петровића, мр Драгомира Анђелковића и др Горана Николића. Ове научне монографије рађене су у складу са макронаучноистраживачким пројектом Института за међународну политику и привреду „Србија и савремени свет: перспективе и путеви учвршћивања спољнополитичког, безбедносног и спољноекономског положаја у међународној заједници“, финансираног на основу плана основних истраживања Министарства на науку и технологију Републике Србије у периоду од 2006. до 2010. године.

Геополитика савремене Украјине

Др Драган Петровић, др Горан Николић:
Геополитика савремене Украјине
„Институт за међународну политику и
привреду“, Београд, 2009.

Према речима аутора, Украјина је једна од најважнијих земаља на пост-совјетском простору која је још од раног средњег века колевка руске државности – Кијевска Русија, и векови-ма припадала, као и Белорусија, руском националном бићу и њеној историји. Међутим, вишевековна одвоје-

*nebojsa.gacesa@mod.gov.rs

ност тих западних руских земаља од заједничке државе са Великорусијом крајем средњег и почетком новог века, условило је стварање одређених национално-културних специфичности који су, најзад, током 20. века, у СССР-у промовисани у засебне националитете, али и даље у заједничкој држави са Русима. Те специфичности су неједнако распоређене по украјинским регионима, тако да и данас они источно од реке Дњепар имају снажну проруску идентификацију, док код региона западно од Дњепра и северније од Црног мора украјински идентитет јача. При томе је југоисток земље привредно развијенији, нарочито индустрија, енергетика и терцијални сектор, док претежно пољопривредни Запад, и поред врхунски развијеног и интензивног примарног сектора, трпи и аграрну пренасељеност. Све до распада СССР-а, односно његове трансформације у Заједницу независних држава 1992. године, Украјина је кроз историју искључиво посматрана као део, макар ширег, руског етничко-цивилизацијског стабла. Због тога, од када Украјина постоји као независна држава, за разумевање њене унутрашње и спољнополитичке позиције и одређење њеног идентитета и даље је пресудан однос према руском националном бићу и Русији. Наведене поделе по украјинским регијама, услед јачих турбуленција могу бити и продубљене, при чему све додатно усложњава и утицај неких других сила на збивања у Украјини, пре свих САД и ЕУ. Аутори сматрају да је утицај Русије етнички, цивилизацијски, историјски, војно-политички и све доминантније економски, а утицај ЕУ превасходно економски. Утицај САД је изражен, пре свега, путем невладиних организација под њиховом контролом, логистике организација „обојених револуција“, затим посредног деловања преко неколико источноевропских суседних земаља (Пољска и бивше совјетске балтичке републике), као и НАТО-а. Аутори сматрају да су даља будућност и перспективе развоја савремене Украјине неизвесни, са мноштвом проблема и противречности. Наиме, Украјина, као једна од најразвијенијих република у бившем СССР-у, практично од стицања независности има слабије економске показатеље, чему доприноси унутрашња подељеност, која од „наранџасте револуције“ претвара земљу у поприште сталне политичке и економско-друштвене нестабилности. При томе не треба занемарити стално јачање Русије у протеклој деценији, са паралелним процесом стварања мултиполарности утицаја водећих сила у савременом свету, али и последице актуелне светске економске кризе, која, погодивши неолиберализам САД, слаби и привреду Русије, те доводи у тежак положај и Украјину.

Геополитика савремене Украјине има седам поглавља (I – Теоријско-методолошки увод, II – Геополитичка позиција савремене Украјине, III – Историјски преглед геополитичког развоја украјинског простора, IV – Геополитичка позиција савремене Украјине, V – Економија Украјине и трговински односи са ЕУ, VI – Савремена Украјина и VII – Закључно поглавље). Иако рад на овој књизи превасходно припада политичким наукама, области међународних

односа, аутори сматрају да је њихов приступ био геополитички, тј. мултидисциплинаран, онакав какав одговара тако комплексној проблематици. У том правцу аутори су поделили области анализе геополитичке позиције савремене Украјине тако што је др Горан Николић темељно обрадио предмет рада са економског аспекта и, сходно томе, аутор је Петог поглавља, док је др Драгана Петровић аутор осталих поглавља књиге.

Рецензенти књиге су проф. др Саша Кицошев, проф. др Момчило Сакан и др Живојин Јефтић.

Геополитика Закавказја

Др Драган Петровић, мр Драгомир Анђелковић, др Горан Николић:
Геополитика Закавказја, „Институт за међународну политику и привреду“, Београд, 2010.

Закавказје обухвата део постсовјетског простора који се налази јужно од планине Кавказ, са око 185.000 km² (што чини свега 0,8% некадашњег СССР-а). То подручје није посебно богато природним ресурсима, нити је привредно развијено. Међутим, има изузетно значајан геополитички положај, пошто представља својеврсну раскрсницу Блиског и Средњег истока, Средње Азије и јужне Русије, односно представља предворје области богатих нафтом и гасом. Аутори истичу да је у односу на читав постсовјетски простор, баш на подручју Закавказја лоцирано највише конфликтних чворишта и спорних територија. Нажалост, од краја осамдесетих година 20. века до најновијег краткотрајног, али жестоког сукоба у августу 2008. године (у који се умешала и Русија), ту су повремено избијали ратови, вођени су дуготрајни сукоби ниског интензитета, односно долазило је до погрома над цивилним становништвом и масовног етничког чишћења.

Поред мноштва нерешених међуетничких и међуконфесионалних спорова, који по правилу имају историјску подлогу, битан генератор сукоба представља и укрштање утицаја великих сила. Аутори анализирају и закључују да Русија и даље има доминантну улогу на Закавказју, уосталом као и на

већем делу простора који је вековима био под директном влашћу Петрограда, односно Москве (територија Руског царства – Совјетског савеза). Али, од распада СССР-а, све већи утицај на простору Закавказја, поготово у Грузији и Азербејџану, остварују и САД. У постсовјетском периоду изванредан утицај имају и друге силе (ЕУ, Турска, Иран), али је он много мањи од америчког, а поготово руског.

Аутори надаље подвлаче да на подручју Закавказја, које иначе има бурну историју, данас постоје три међународно признате државе: Јерменија, Грузија и Азербејџан и још три *de facto* независне земље: Абхазија, Јужна Осетија и Нагорни Карабах, које су у процесу тражења, и донекле добијања и свог *de jure* међународног статуса. Абхазија и Јужна Осетија су се почетком деведесетих година одвојиле од Грузије, а политички и економски се ослањају на подршку Русије. Нагорни Карабах се још раније одвојио од Азербејџана и практично се, мада не и формално, ујединио са Јерменијом.

Аутори су посебну пажњу, поред политичке анализе савремених међународних и унутрашњих односа држава Закавказја, посветили и историјском контексту, те географском и економском аспекту.

Геополитика Закавказја има шест поглавља (I – Теоријско-методолошки увод, II – Географска анализа Закавказја, III – Историјски аспект геополитике Закавказја: Историја Азербејџана, Јерменије и Грузије, IV – Економија Закавказја, V – Политиколошка анализа савременог Закавказја и VI – Заключно поглавље).

И ова књига је написана на основу мултидисциплинарног – геополитичког приступа. Мр Драгомир Анђелковић је аутор трећег поглавља, др Горан Николић четвртог поглавља, а др Драган Петровић аутор осталих делова књиге.

Рецензенти ове књиге су проф. др Никола Фабрис, др Саша Гајић и др Живојин Јефтић.

~ • ~

Промоција књига одржана је 3. фебруара 2010. године у Београду, у Студентском културном центру.

О књигама је, на почетку промоције, говорио др Славољуб Лекић, доцент Пољопривредног факултета у Београду. На почетку излагања истакао је значај теме којој су књиге посвећене, а затим се осврнуо на историјски контекст географског простора о којем је у књигама реч. По речима Лекића, значај руске теме одредила је у почетку европска политика, пре свега Британска империја и, касније, Америка. Време тог почетка може се лоцирати на другу половину деветнаестог века, када се британска империјална политика сукобљава са надирућом царском Русијом, управо на просторима на којима се данас воде огорчене борбе америчких и британских трупа (Авга-

нистан, Ирак) или где је сукоб на нивоу дипломатског одмеравања (Иран, Казахстан, Кавказ и, у новије време, Киргизија). Од тада се не мењају поља сукоба, али се мењају идеолошки и политички оквири. Некада су се сукобљавали царска Русија и Британска империја, а затим совјетска држава и америчка империја, са сталном сменом актера. У последњим деценијама, као важан фактор, појављује се Кина, до јуче пуки објекат европског колонијализма, а данас опрезни посматрач и интересент за простор који је европска политика видела као природни забран своје политичке, културне и економске мисије. Славољуб Лекић примећује да евроазијска шаховска табла има све више фигура, те партија постаје све напетија. Улог је велики – избор будућности света.

Славољуб Лекић се осврнуо и на однос наше политичке и стручне јавности на обнављање руских тема. У том смислу подсетио је на период између два светска рата, када је политика краља Александра Карађорђевића у Краљевини Југославији стајала насупрот совјетске политике, коју Краљевина мења пред напад Немаца (у Краљевини Југославији уточиште је нашао велики број белогардејаца и, уопште, припадника грађанске елите царске Русије). После ослобођења од Немаца, уз помоћ Црвене армије, југословенски комунисти заводе диктатуру и окрећу се Совјетском Савезу, али не задуго. После 1948. године се предомишљају и сарађују са атлантским војним савезом, од којег добијају и издашну војну помоћ. Што се тиче последње две деценије, како каже Лекић, „и српски и руски потези су противречни и показују да те две земље тумарају“, апострофирајући однос српских социјалиста са Јељциновом Русијом, те краткотрајан боравак руских трупа на Косову (1999–2003). Подсетио је и на 1999. годину, када је СРЈ желела да се прикључи савезу Русије и Белорусије, што је представљало инстинктивну реакцију угрожене државе која је тражила начин да се избави од агресије НАТО-а.

Враћајући се на питање Украјине и Закавказја, Славољуб Лекић је понудио одговоре на питања, шта данас Украјина може пружити човечанству, са својих 45–46 милиона становника? „Украјина је неспорно један од циљева европске политике, али пре као средство борбе против Русије, него као чинилац сарадње. Украјина је постала евроазијски проблем када је отворено и слободно преиспитивала тековине бољшевичке револуције, која је Русију бацила у камено доба.“ Истичући погубност совјетске револуције, Лекић запажа да је Русија након читавих 80 година кренула у модернизацију, а да су за то време Британци и Американци „стигли на границе Русије“. Славољуб Лекић је подвукао значај ових књига „јер док њихови аутори пишу о далеким државама и крајевима, они приповедају о нама“, повлачећи паралелу о историјским релацијама Русије са Украјином, са једне стране, и Србије са Република Српска Крајина, Република Српска, БЈР Македонија и Црном Гором, са друге стране.

Осврћући се на кавкаски регион, Лекић поставља питање: „Да ли рат у Грузији 2008. године, осим симболичног, има и неки други значај за нас?“ У одговору даје да се наслути апел за очување наше неутралности и вођење одмерене и избалансиране спољне политике.

О књигама је затим говорио др Саша Гајић, научни сарадник Института за европске студије у Београду, уједно и један од рецензента књиге *Геополитика Закавказја*. На почетку је истакао да га заједно са ауторима повезује то да геополитику посматра као мултидисциплинарни покушај укрштања знања о државама које баштине елементе моћи. Наиме, аутори су показали како се геополитика може применити на предмет изучавања – постсовјетски простор, који има сличности и са нашим подручјем. Саша Гајић је указао на занимљиву структуру књига, с обзиром на то да се баве, како физичко-географским, тако и историјским аспектима. Нису заобиђени ни цивилизацијски утицаји, економска питања, а посебно је значајан осврт на актуелну политичку ситуацију. И Саша Гајић је у свом приказу указао на паралеле са нашом ситуацијом, анализирајући сукоб у Нагорном Карабаху, између Јерменије и Азербејџана.

Промоција књига била је добар увод и у други круг председничких избора у Украјини, при чему су се оствариле прогнозе актера, о победи Виктора Јануковича над Јулијом Тимошенко.

У свом излагању на промоцији, мр Драгомир Анђелковић, истраживач сарадник и политички аналитичар и један од аутора књиге *Геополитика Закавказја*, говорио је о злоупотреби и употреби симетрије и асиметрије у тумачењу међународног права, његово кршењу од стране, пре свега САД, посебно у светлу сукоба на Косову, Абхазији и Јужној Осетији. Драгомир Анђелковић, који је рођен у Москви, а школовао се и једно време радио на просторима бившег СССР-а, овом приликом је изложио историјат односа и правни положај Абхазије и Јужне Осетије у бившем СССР-у. Абхазија је имала статус аутономне републике у СССР-у (у оквиру савезне републике). Када се СССР почео „трести“, 1990. године донет је закон о процедури изласка из СССР-а, којим је дефинисан модел раздруживања. По том моделу Абхазија је легално прогласила независност. С друге стране, Јужна Осетија је била аутономна покрајина и није имала такво право. Међутим, Грузија је на противустанан начин дезавуисала и такву аутономију, процес се отео контроли и почео је рат који се завршио 1992. године. Грузија је затим са Русијом закључила споразум о одржавању стабилности у Јужној Осетији, а да се преговорима одлучи о статусу Јужне Осетије. Грузија је 2000. године једнострано изашла из тог аранжмана и тиме, практично, прекршила споразум са Русијом. Русија признаје независност Абхазије и Јужне Осетије, након што је Грузија започела и изгубила рат 2008. године. У том смислу су немогуће и паралеле са нашом јужном покрајином – Косовом и Метохијом. Анђелковић је подсетио и на занимљиву историју Крима, који је до 1954. био у саставу Руске ССР. Украјинац

Хрушчов поклања Крим Украјинској ССР. Ту одлуку су, међутим, донели искључиво савезни органи СССР-а, али не и органи Руске ССР, па се може сматрати да је то била нелегална одлука.

О књизи је затим говорио др Горан Николић, истраживач сарадник Института за европске студије у Београду. За обе књиге дао је економски осврт који се односи на Украјину и Закавказје, користећи истраживања која је спровела америчка банка Голдман Сакс. Посебно је анализирао најновије податке о економским показатељима у жеку светске економске кризе. Ти подаци указују на велике падове индустријске производње и БДП у Украјини, Јерменији и Грузији, као и пад вредности њихових валута, али и на импозантан раст и напредак Азербејџана, као последицу производње и извоза нафте. Указао је и на проблеме Украјине у остваривању услова за помоћ ММФ-а.

На крају промоције говорио је аутор др Драган Петровић, виши научни сарадник Института за међународну политику и привреду у Београду. Аутор се у Институту, иначе, примарно бави Русијом и постсовјетским простором. Према његовим речима Украјина је данас подељена земља, што је објаснио историјском позадином. Украјина је била колевка руске државе, а после тога центар Монголско-татарске најезде на челу са Џингис каном. Услед тога, дакле, силом прилика, у 13. веку епицентар руске земље помера се према северу. Такав развој догађаја користе Пољаци и Литванци (последњи европски народ који прима хришћанство) продирући на просторе данашње Белорусије и Украјине. Галиција са градом Лавовом и већи део данашње Украјине тада постаје део пољске државе. Тада се бројно становништво преводи у католичанство – долази до унијаћења које се одржало и данас, посебно у Галицији. Та област је изузетно изменила своју првобитну сверуску идентификацију и то много више од било које друге области у западној Украјини. Управо се у Галицији развила најснажнија и оригинална украјинска национална свест (а донекле и језик), која се затим преносила и на друге области западне Украјине. Ту аутор апострофира и пореди нашу тренутну ситуацију и односе са Црном Гором, где се уводи „нови језик“, „нова црква“ и, уопште, ствара „новокомпонована историја“. Међутим, Украјинци, који се тада називају Малоруси, постепено се ослобађају од Пољака. Након тога долази до историјског обрта и треће поделе Пољске (између Русије, Аустрије и Прусије). Пољска држава нестаје са историјске сцене све до краја Првог светског рата, када се поново ствара на деловима рушевина царске Русије (занимљиво да је и тада Галиција, претходно у саставу поражене Аустроугарске, постала део Пољске, али само до Другог светског рата, после којег постаје део СССР-а од 1945. године). Украјина готово у потпуности улази у састав царске Русије до краја 18. века.

Посебно је занимљива анализа аутора о дугорочним интересима Србије и Украјине. Украјина је после Русије најпространија европска држава, која

има и велики демографски капацитет. Географски, она је близу Балкану и, иако није директан сусед, релативно је близу Србији (ушће Дунава, или Закарпатје као најближе дестинације). Економска снага Украјине је евидентна и привредна сарадња две земље је остварљива на обостраном интересу. Аутор истиче да Србији није у интересу затезање односа између Украјине и Русије. Аутор, такође, наглашава да би у данашњој ситуацији Србија могла да буде један од посредника у решавању положаја украјинских Русина, на тај начин да они добију аутономију унутар Украјине, а да се спречи њихов могући сепаратизам. Тако би Србија учинила услугу Русији, био би избегнут сукоб око русинског питања, Србија би учврстила своје позиције и ставове у оквиру политике према националним мањинама. Русини су, иначе, сконцентрисани на најзападнијим источнословенским просторима. Историјски назив те области је Закарпатска Русија (Украјина). Тај простор је између два светска рата био део Чехословачке, а занимљиво је да је у том периоду Српска православна црква имала јурисдикцију над Закарпатском Русијом. За разлику од суседне Галиције, ту се не доводи у питање сверуски корен и сличност са руским националом. Русини у Србији живе претежно у делу Бачке, већински су у Руском Крстуру и Коцуру, а у запаженом броју живе у Врбасу, Кули, неким градовима Срема, па и у Новом Саду. У Србији је њихов језик признат за један од службених језика у Војводини и имају сва права и могућности за еманципацију. То је путоказ и охрабрење за настојање данашњих Русина у Закарпатју да се изборе за своја основна национална права и да им се призна национални интегритет у оквиру Украјине.

На самом крају трибине развила се плодотворна и занимљива дискусија између посетилаца промоције и аутора књиге, при чему је апострофирано вечито питање о путевима и начинима нашег бивствовања у овом делу Европе („Запад Истока и Исток Запада“).